

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งเป็นเป้าหมายที่องค์กรสหประชาชาติได้กำหนดขึ้น และเป็นเป้าหมายที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมให้อยู่ระดับสากลและเป็นแนวทางเดียวกัน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว การขับเคลื่อนองค์กรสู่ความยั่งยืนจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ประเทศสมาชิกทั่วโลกภายใต้การขับเคลื่อนของภาคธุรกิจ และจำเป็นต้องมีการบูรณาการเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าไปในทุกกระบวนการดำเนินงาน ส่งผลให้ความรับผิดชอบต่อสังคมเกิดขึ้น และเป็นกลไกสำคัญซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กร ที่ไม่ใช่เพียงแต่การทำกิจกรรมเพื่อสังคมที่อยู่นอกกระบวนการธุรกิจ หรือเพียงเพื่อประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์องค์กร แต่ยังคงผนวกความรับผิดชอบต่อสังคมเข้าไปในทุกกระบวนการดำเนินงานขององค์กรให้ได้อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน (พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, 2555) รวมทั้งการแสดงบทบาทผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมุ่งเน้นความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากการบูรณาการร่วมกันของจริยธรรม ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมในปัจจุบันนั้น จัดเป็นแนวคิดเชิงกลยุทธ์ขององค์กร (Porter & Kramer, 2006) โดยที่องค์กรขนาดใหญ่มักให้ความสนใจในการทำกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม (Buchholtz & Carroll, 2009) ซึ่งมองว่าการเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมที่ต้องปฏิบัติต่อผู้คนและสิ่งแวดล้อม เสมือนหนึ่งว่ามนุษย์ควรมีและปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น องค์กรไม่เพียงแต่คำนึงถึงผลกำไรเพื่อที่จะตอบสนองความมั่งคั่งแก่ผู้ถือหุ้น แต่ยังคงคำนึงถึงสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยองค์กรต้องแสดงความรับผิดชอบต่อทุกระดับของการบริหารจัดการ ตั้งแต่ระดับธุรกิจ ระดับชุมชน และระดับโลก สำหรับความรับผิดชอบต่อระดับธุรกิจ คือองค์กรต้องจัดเตรียมและสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเพียงพอเพื่อให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานตามภารกิจอย่างมีประสิทธิภาพ หรือองค์กรต้องดำเนินการผลิตและจำหน่ายสินค้าหรือให้บริการลูกค้าอย่างมีคุณภาพ หรือองค์กรต้องไม่หลีกเลี่ยงภาษี เป็นต้น สำหรับความรับผิดชอบต่อระดับชุมชน องค์กรต้องไม่ปล่อยมลพิษจากโรงงานสู่ชุมชนโดยไม่มีการบำบัดตามมาตรฐาน เป็น

ต้น และสำหรับความรับผิดชอบระดับโลก องค์กรต้องลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งเป็นสาเหตุของภาวะโลกร้อนที่กำลังเป็นปัญหาภัยคุกคามมวลมนุษยชาติไปทั่วโลกอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นต้น (พรชัย สักดานุวัฒน์วงศ์, 2558) โดยการดำเนินงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อทุก ๆ ระดับนั้น มีความเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งประกอบด้วย ผู้ถือหุ้น ผู้ขายปัจจัยการผลิต พนักงาน ลูกค้า สิ่งแวดล้อม นโยบายรัฐ ชุมชน/สังคม สื่อ และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ (Clarkson, 1995) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีผลต่อความอยู่รอดอย่างยั่งยืนขององค์กรทั้งสิ้น ด้วยเหตุดังกล่าว การดำเนินงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรจึงเป็นกลไกสำคัญที่ใช้เชื่อมกระบวนการรับรู้จากภายนอกสู่ภายใน และกระบวนการรับรู้จากภายในสู่ภายนอกอย่างสอดคล้องและสมดุล อีกทั้งยังเชื่อมโยงองค์กร สิ่งแวดล้อม และประชาสังคมเข้าด้วยกันบนพื้นฐานการคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การไม่เบียดเบียนและสงเคราะห์ช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ อันจะนำไปสู่ประโยชน์ที่องค์กรพึงจะได้รับ เช่น การเพิ่มยอดขายสินค้าและบริการ (Siegel & Vitaliano, 2007) ความสามารถในการเพิ่มราคาสินค้า การมีภาพลักษณ์ชื่อเสียง และความน่าเชื่อถือที่ดีขององค์กร ความสามารถในการดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามาลงทุน เป็นต้น

ขณะที่ข้อมูลอีกด้านหนึ่ง พบว่า ผู้นำซึ่งเป็นผู้ที่นำพาองค์กรไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์และพันธกิจ ซึ่งองค์กรในปัจจุบันได้เปลี่ยนแนวคิดทางการบริหารมาให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร ดังนั้นผู้นำในองค์กรดังกล่าวจะต้องแสดงภาวะผู้นำที่คำนึงถึงเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไป (Waldman, 2007; Karp, 2003) ซึ่งตรงกับแนวคิดภาวะผู้นำที่ Waldman และ Galvin (2008) ได้นำเสนอ เรียกว่า ภาวะผู้นำที่รับผิดชอบต่อสังคม (Responsible Leadership) ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่อยู่ภายใต้มุมมองเศรษฐกิจ (Economic Perspective) และ มุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Perspective) ควบคู่กันไป สอดคล้องกับ Waldman (2007) ที่เรียกภาวะผู้นำดังกล่าวว่า ภาวะผู้นำที่รับผิดชอบต่อสังคม (Socially Responsible Leadership) เป็นภาวะผู้นำที่คำนึงถึงค่านิยมแห่งความรับผิดชอบต่อสังคมที่ส่งผลต่อวิสัยทัศน์และความเชื่อตรงแห่งตน อันจะนำไปสู่การแสดงผลพฤติกรรมและคุณลักษณะต่าง ๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสม และยังส่งผลให้เกิดค่านิยมแห่งความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ตามด้วย (Waldman, 2007; พิพัฒน์ นนทนาธรณ์, 2555) โดยแนวคิดดังกล่าวได้ถูกขยายต่อโดย Voegtlin, Patzer, และ Scherer (2012) ที่กล่าวถึงภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากการบูรณาการร่วมกันของจริยธรรม ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร ดังนั้นสามารถสรุปเพิ่มเติมในเบื้องต้นได้ว่า เนื่องจากปัจจุบันองค์กรมุ่งสู่ความเป็นองค์กรที่รับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้น

ผู้นำจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบภาวะผู้นำให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไป โดยการแสดงออกถึงภาวะผู้นำที่รับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับประเทศไทย เรื่องราวของความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กร (Corporate Social Responsibility: CSR) กลายเป็นประเด็นสำคัญในการดำเนินธุรกิจ (Srisuphaolarn, 2013; Sthapitanonda & Watson, 2015) โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเหมืองแร่ถือเป็นผู้นำที่นำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ประโยชน์โดยตรง ซึ่งธรรมชาติแร่จะเกิดร่วมกับดิน หิน หรือกรวด และไม่สามารถที่จะนำมาใช้ได้ทันที ต้องผ่านการแต่งแร่เพื่อให้แร่อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งาน (กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่, 2563) ในกระบวนการแต่งแร่จะมีผลกระทบเกิดขึ้น และมีผู้ประกอบการจำนวนไม่น้อยที่ละเลยหรือไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตและสุขภาพของประชาชนและชุมชนบริเวณใกล้เคียง ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากความวิตกกังวลของประชาชนและชุมชน จากปัญหาดังกล่าวทำให้กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ในฐานะหน่วยงานที่กำกับดูแลอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ได้จัดทำโครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมเหมืองแร่ให้มีมาตรฐานสากลเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR-DPIM) ขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2553 โดยใช้กรอบมาตรฐาน ISO 26000 Guidance on Social Responsibility และส่งเสริมให้ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและมุ่งสู่อุตสาหกรรมสีเขียว (Green Industry) เพื่อเป็นการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนและสังคมได้อย่างยั่งยืน (กองบริหารสิ่งแวดล้อม, 2563)

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาตัวแบบเชิงสาเหตุของภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อความยั่งยืนขององค์กรธุรกิจ เพื่ออธิบายกรอบแนวคิดงานวิจัยและแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านภาวะผู้นำที่รับผิดชอบต่อสังคม ประสิทธิภาพห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม คุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้ และผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืนของอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ โดยผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาสามารถนำไปกำหนดนโยบายการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งจะทำให้องค์กรได้เปรียบในการแข่งขันในมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเพื่อให้เกิดพลังเครือข่ายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมผลักดันให้ประเทศเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 ตัวแปรใดบ้างเป็นองค์ประกอบที่ใช้ในการวัดภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ประสิทธิภาพห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม คุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้ และผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน

1.2.2 อิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลโดยรวมของตัวแปรที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืนเป็นอย่างไร

1.2.3 ตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืนที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

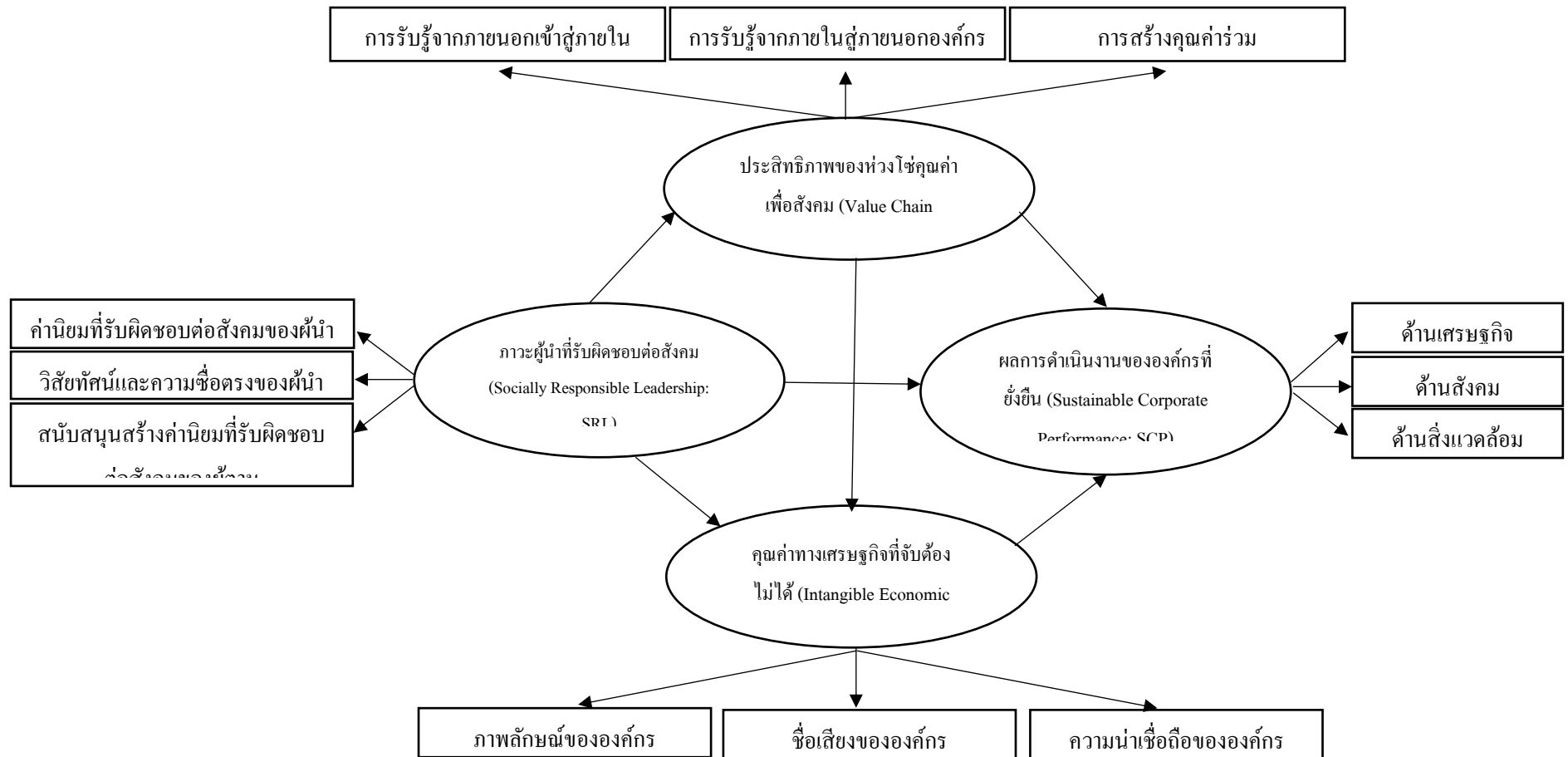
วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives) เป็นข้อความที่แสดงถึงสารสนเทศ หรือองค์ความรู้ ซึ่งเป็นผลผลิตของกระบวนการวิจัยที่จะได้รับการพัฒนาขึ้นจากข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อใช้ในการตอบคำถามการวิจัยและคำถามเชิงบริหาร วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 3 ข้อ ได้แก่

1.3.1 เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยั่งยืนของตัวแปรด้านภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ประสิทธิภาพห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม คุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้ และผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน

1.3.2 เพื่อศึกษาอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลโดยรวมของตัวแปรที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน ที่ดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ของประเทศไทย

1.3.3 เพื่อพัฒนาตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมต่อประสิทธิภาพห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม และคุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้ ที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน

1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพประกอบที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.5 สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 ภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่งผลทางตรงเชิงบวกต่อการดำเนินงานที่ยั่งยืนขององค์กร

สมมติฐานที่ 2 ภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่งผลทางตรงเชิงบวกต่อประสิทธิภาพของห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม

สมมติฐานที่ 3 ภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่งผลทางตรงเชิงบวกต่อคุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้

สมมติฐานที่ 4 ประสิทธิภาพของห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม ไม่ได้ส่งผลทางตรงเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน

สมมติฐานที่ 5 คุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ ส่งผลทางตรงเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน

สมมติฐานที่ 6 ประสิทธิภาพของห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม ส่งผลทางตรงเชิงบวกต่อคุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้

สมมติฐานที่ 7 ภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่งผลทางอ้อมเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานที่ยั่งยืนขององค์กร โดยมีประสิทธิภาพของห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคมเป็นตัวแปรคั่นกลาง

สมมติฐานที่ 8 ภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่งผลทางอ้อมเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานที่ยั่งยืนขององค์กร โดยมีคุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้เป็นตัวแปรคั่นกลาง

สมมติฐานที่ 9 ประสิทธิภาพของห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม ส่งผลทางอ้อมต่อการดำเนินงานที่ยั่งยืนขององค์กร โดยมีคุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้เป็นตัวแปรคั่นกลาง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทราบองค์ประกอบเชิงยืนยันขั้นของตัวแปรด้านภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมต่อประสิทธิภาพห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม และคุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้ ที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน

1.6.2 ทราบอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลโดยรวมของตัวแปรที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน ที่ดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมในอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ของประเทศไทย

1.6.3 ตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมต่อประสิทธิภาพห่วงโซ่คุณค่าเพื่อสังคม และคุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้ ที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน

1.7 ขอบเขตงานวิจัย

1.7.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ทำการศึกษาองค์ประกอบเพื่อหาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมต่อประสิทธิภาพห่วงโซ่มูลค่าเพื่อสังคม และคุณค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องไม่ได้ ที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน

1.7.2 ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ประกอบการธุรกิจที่จดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) ที่ต้องการเข้าโครงการความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR-DPIM) กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน 209 ตัวอย่าง

1.8 นิยามศัพท์

1.8.1 ภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ภาวะผู้นำที่จะส่งผลต่อการรับรู้ถึงความสำคัญของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรและยังส่งผลทางตรงและทางอ้อมต่อการสร้างค่านิยมที่รับผิดชอบต่อสังคมของผู้ตาม

1.8.2 ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง กระบวนการที่องค์กรธุรกิจได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อแสดงความมุ่งมั่นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดทั้งห่วงโซ่มูลค่า โดยการกำหนดกลยุทธ์ทางธุรกิจให้สอดคล้องกับนโยบายสาธารณะ กฎหมาย และเกณฑ์มาตรฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

1.8.3 อุตสาหกรรมพื้นฐาน และการเหมืองแร่ หมายถึง หน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวกับการจัดหาและบริหารจัดการวัตถุดิบ โดยการส่งเสริม สนับสนุน การพัฒนาอุตสาหกรรมเหมืองแร่ โลหกรรม อุตสาหกรรมพื้นฐาน และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง เพื่อสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ ให้มีการใช้ประโยชน์แร่และโลหะอย่างมีประสิทธิภาพ รองรับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยอย่างยั่งยืน

1.8.4 ผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน หมายถึง ผลลัพธ์เชิงบูรณาการที่เกิดจากการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ขององค์กรอันจะนำไปสู่การเติบโตอย่างต่อเนื่องสมดุล และยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วยผลทางเศรษฐกิจ ผลทางสังคม และผลทางสิ่งแวดล้อม

1.8.5 ตัวแปรเชิงสาเหตุ หมายถึง ตัวแปรที่ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผลการดำเนินงานขององค์กรที่ยั่งยืน